

1. Obiekt

1032

ZESPÓŁ SZYBU "SCHWESTER" ("SIOSTRZANY")

2. Czas powstania

1890/1907

3. Miejscowość

WAŁBRZYCH

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja: Zespół budowli i budynków d. szybu od ptn. (neg.200/360/1)

4. Adres

ul.1 Maja 81
(Sobięcín)

nr hipoteczny 23207

5. Przynależność administracyjna

województwo wałbrzyskie

gmina Wałbrzych

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Waldenburg (do 1945)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Wałbrzych

8. Właściciel i jego adres

Firma "BIMEX"
Wałbrzych, ul. B. Chrobrego 51

9. Użytkownik i jego adres

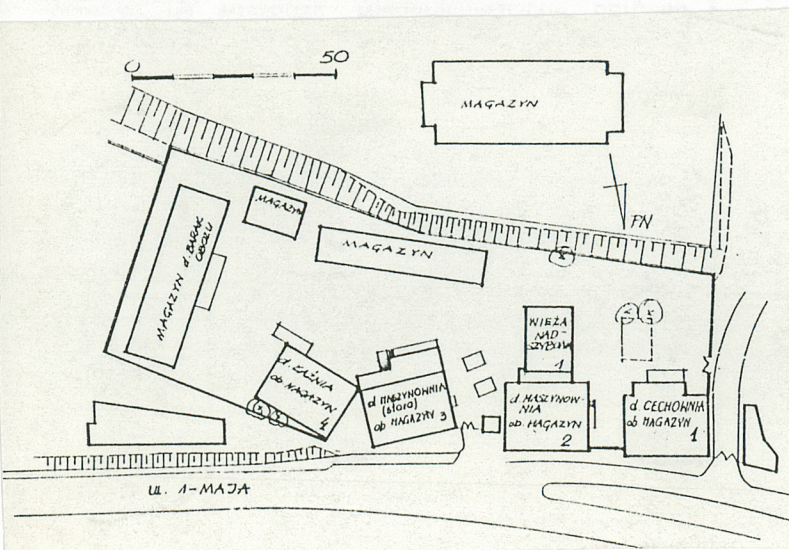
F-ma "Bimex", j.w.
(ob. zespół magazynów handlowych)

10. Rejestr zabytków

Nr 1056 data

A/717/1056/wz

1984.
15.11.1984

12. Autorzy, historia obiektu, określenia styl

Szyb "Schwester", do lat 60-tych XX w., należał do Kopalni Węgla Kamiennego "Victoria", która powstała w 1893 przez połączenie kopalń Vereinigte Gluckhilt (eksploatowanej od poł. XVIII w. pod nazwą "Gemeindegrube" a od 1769 "Gluckhilt", w 1859 połączonej z kopalnią "Beste", polami górniczymi "Freundschaft", "Stuckart" i sztolnią "Erbreich". W 1868 powiększono jej pole. W 1886 przyłączono kopalnię "Neue Heinrich" oraz pola górnicze "Zwerk" i "Neuer Blitzenberg", "Friedenshoffnung" (nadanie z 1813, w 1858 połączona z polami górniczymi "Henriette" i "Maria"), i "Julius" (nadanie z 1822). Połączona kopalnia zyskała miano "Vereinigte Gluckhilt - Friedenshoffnung". Należała do gwarectwa "Vereinigte Gluckhilt Friedenshoffnung" powstałego w 1890 przez połączenie gwarectw "Gluckhilt" i "Friedenshoffnung". Ok. 1920 większość kuksów gwarectwa wykupił górnośląski concern hutniczy "Oberschlesische Eisenindustrie A.G." w Gliwicach, w 1928 kopalnia przeszła na własność "Niederschlesische Bergbau A.G.". Od 1945 r. nosi miano "Victoria".

Szyb "Schwester" - od nazwiska budowniczego, czasami niesłusznie określanym mianem "Siostrzanego" - był szybem wydobywczym i zjazdowym. Obecna zabudowa pochodzi z lat 1890 (nadszybie, tzw. dawna maszynownia - ob. magazyn 3) i ok. 1907, kiedy to powstały bud. ob. magazynów 1, 2, 4. Obok nich wznosiły się wówczas 2 nadszybia szybów "Schwester I" i "Schwester II" - drugi zlikwidowano z pocz. lat 50-tych XX w. Starsza maszynownia (z 1890) utrzymała do dzisiaj bryłę i elewację, które w końcu XIX w. zyskały bogaty, historyzujący detal, operujący językiem "Rundbogenstil" i "neorenesansu". Budynki powstałe z pocz. XX w. zyskały odmienne konstrukcje i wystrój architektoniczny. Ich dachy oparto na nowoczesnych, żelbetowych ustrojach nośnych, wypełnionych cegłą. Kształtując detal także odwoływano do historyzmu ale wyrażano go również językiem secesji. W tym duchu przebudowano też elewacje nadszybia. Zespół zyskał jednolitej formy architektonicznej, która stanowi również o jego walorach urbanistycznych i architektonicznych. Eksploatację szybu wstrzymano z pocz. lat 50-tych XX w. W ślad za tym zlikwidowano część budowli i wyposażenie techniczne innych. W końcu lat 60-tych zespół przejęło wrocławskie Przedsiębiorstwo Handlu Wewnętrznego, przebudowując bud. dla potrzeb magazynowych. W 1992 r. właścicielem zespołu została f-ma "Bimex". Kontynuuje wcześniejszą działalność WPHW.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Zespół szybu "Schwester" usytuowany jest w wrocławskiej dzielnicy Sobiecin, na działce rozciągającej się równolegle do biegu ul. 1 Maja. Działka ta wznosi się w kierunku na pld. od ulicy, od zach. graniczy z nasypem kolejowym linii Wrocław-Miasto-Wrocław Fabryczna-Wrocław Główny, po którego przeciwnej stronie rozpościerają się zespoły szybów "Gabriel" i "Irena". Poszczególne budynki: dawnej portierni i markowni, cechowni, maszynowni (starszej i nowszej), łaźni górniczej usytuowano w linii graniczącej z ulicą, orientując ich osie ze wsch. na zach., wyjąwszy bud. maszynowni z 1907 r., którą posadowiono prostopadle do ulicy, zdecydowanie eksponując jej szczyt. Za nią znajduje się imponujący relikw d. nadszybia szybu "Schwester I", basztowego.

Na zespół szybu "Schwester", w kształcie współczesnym, składają się budowle i budynki:

1. Nadszybie z lat 90-tych XIX w., modernizowanego ok. 1907 r. kiedy to basztowe, murowane z cegły nadszybie zyskało nadbudowę w postaci stalowej wieży nadszybowej oraz odmienny wystrój elewacji, historyzujący jak wcześniej ale operujący również językiem secesji.
2. Pogłębienie szybu i modernizacja nadszybia, zabudowa nowej wieży nadszybowej wywołały potrzebę budowy nowej maszynowni, która powstała na zach. od starszej, pochodzącej z lat 90-tych XIX w. Maszynownia z 1907 r., wyposażona zapewne w wyciąg szybowy o napędzie elektrycznym, typu Koepe, w latach 60-tych XX w. przebudowana została na magazyn (nr 2).
3. Tzw. "stara" lub "dawna" maszynownia z 1890 r., która ok. 1907 r. adaptowana została do roli łaźni górniczej, zaś w latach 60-tych XX w. do zadań magazynu towarów (nr 3).
4. Budynek ob. magazynu nr 1, którego pierwotne funkcje są trudne do określenia. Bryła budynku i prawdopodobny plan wnętrza zdają się wskazywać, że mogła to być niegdyś cechownia kopalni, przebudowana w latach 60-tych XX w. na magazyn.
5. Budynek ob. magazynu nr 4, którego pierwotne funkcje są trudne do określenia. Sądzimy, że od lat 20/30-tych XX w. obszerne, jednoprzestrzenne wnętrza piętra doświetlane otworami okiennymi i wietlikiem dachowym adaptowano na łaźnię górniczą, którą łącznikiem/estakadą połączono z łaźnią funkcjonującą od 1907 r. w sąsiednim budynku ob. magazynu nr 3. W latach 60-tych XX w. budynek pełnił począł zadania magazynowe co wiązało się z kolejną przebudową jego wnętrza. Dzisiaj skrócony jest od płu. - zach. o ok. 6 m. przez co utracił jedną z elewacji szczytowych.
6. Budynek d. portierni i markowni, współcześnie adaptowany dla potrzeb niewielkiego warsztatu naprawy samochodów.

Wyżej wymienione obiekty, a pomijamy inne powstałe w latach 40-tych XX w. i w latach 60-tych czy to w formie d. baraków obozowych (w czasie II wojny światowej znajdowała się tutaj filia Gross Rosen) czy to w formie przybudówek do obiektów wskazanych wyżej, zyskały karty ewidencyjne (patrz poz. 24).

Budowla nadszybia wykonana jest w tradycyjnym materiale i technologii (murowana z cegły). Podobnie tzw. starsza maszynownia z 1890 r. Budynki pochodzące z pocz. XX w. wykonano również jako murowane z cegły, z tym, że konstrukcje ich żelbetowych stropodachów, opatrzone rozległymi świetlikami, wsparto na solidnych żelbetowych ramowych konstrukcjach, które umożliwiły rozwiązanie problemu przekrycia jednoprzestrzennych planów o dużej rozpiętości. Nowoczesne rozwiązania skryte są tutaj za murowanymi elewacjami, spoinowanymi, w częściach tynkowanymi bądź licowanymi klinkierowymi kształtkami, operującymi zróżnicowanymi fakturami i materiałami, w których katalogu znajdujemy również kamień. Budynki zyskały historyzującego wystroju architektonicznego wyrażanego językiem spokojnej secesji. Odnosząc ich wystrój do wcześniejszego z 1890 r. operującego katalogiem form właściwych dla neorenesansu wyraźnie odczytać możemy procesy przemiany architektonicznej jaka z pocz. XX w. dokonała się na terenie zespołu.

Przebudowy wnętrza, wprowadzanie nowych podziałów międzykondygnacyjnych odbywało się przez zabudowę stropów żelbetowych lub drewnianych co zwykle wykonywano w dość chaotycznych formach, np. przecinając porządki otworów okiennych. W sumie jednak zespół utrzymał zwartą formę z pocz. XX w. należy do jednego z najciekawszych w skali całego Dolnego i Górnego Śląska.

14. Kubatura Dawne nadszybie i 5 budynków (w tym d. portierni). Łączna kubatura wynosi ok. 25.000m ³	15. Powierzchnia użytkowa Teren działki obejmuje pow. ok. 1,5 ha	16. Przeznaczenie pierwotne Zespół szybu wydobywczego - wydobywanie węgla kamiennego	17. Użytkowanie obecne Kopalnia zlikwidowana z pocz. lat 50-tych XX w. Od ok. 1965 r. w 4 bud. magazyny handlowe, nadszybie nieużytkowane
18. Prace budowlane i konserwatorskie Szyb rozbudowano z pocz. XX w. Powstała wówczas nowa maszynownia, starą adaptowano na łaźnię, zbudowano cechownię i łaźnię górniczą. W trakcie eksploatacji kopalni zespół stale rozbudowywano czego ślady widoczne są m.in. na elewacjach nadszymbia. Ok. 1950 r. zapadła decyzja likwidacji szybu. W efekcie w przeciągu następnych kilku lat szyb zasypano, zdemontowano stalową wieżę nadszybową, urządzenie wyciągowe oraz inne maszyny i urządzenia związane z działalnością kopalni. Przez wiele lat obiekt pozostawał bez wyraźnego określonego programu użytkowego. W końcu lat 60-tych XX w. zespół przekazano WPHW Wałbrzych. Podjęto szereg prac adaptujących dawne bud. maszynowni, łaźni górniczej, markowni, lampiarni, cechowni do potrzeb magazynowych. Wszędzie wprowadzano nowe stropy międzykondygnacyjne nie licząc się z pierwotnymi podziałami budynków, czytelnymi także na elewacjach. Dla nadszymbia nie znaleziono nowego programu użytkowego. Z początkiem lat 70-tych próbowano je zburzyć metodami pirotechnicznymi ale ostatecznie z tego zrezygnowano. Mimo przemian, które w głównej mierze dotyczyły wnętrza budynków zespół utrzymał zwarty układ urbanistyczno-architektoniczny a poszczególne budynki bryły i elewacje. W 1986 r. przeprowadzono remont elewacji budynku maszynowni (magazyn 2), gruntownemu remontowi poddano również dachy i obróbki blacharskie wszystkich budynków magazynowych.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Zespół d. szybu "Schwester" utrzymał zwarty układ urbanistyczno-architektoniczny. Pozostały zasadnicze budynki powierzchni szybu oraz jedno z nadszymbii (szybu "Schwester I"). Stan techniczny zespołu jest dobry. Generalnie wszystkie bud. znajdują się jednak na terenie objętym szkodami górniczymi co powoduje pęknięcia ścian. Są one jednak sukcesywnie likwidowane. Najgorzej przedstawiają się elewacje, zwłaszcza w partiach licowanych kształtkami klinkierowymi. Odspajają się one od ścian i odpadają. Natychmiastowego remontu wymagają elewacje magazynu nr 1. Zniszczone są piramidalne sterczyzny wieńczące korony murów magazynów nr 1 i 2. Bardzo źle przedstawia się stan nadszymbia, pozbawionego dachu i stolarki okiennej, którego mury stale ulegają - od lat 40 - destrukcyjnemu wpływowi atmosfery. Ten obiekt szczególnie mocno narazony jest na szkody górnicze.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Z uwagi na wartości historyczno-techniczne i architektoniczne, unikatowy detal elewacji, wyrażany również językiem secesji objąć zespół ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków), przy czym ochrona prawna dotyczyć winna wszystkich budowli i budynków (także ich relikwów) składających się na kompleks d. zespołu szybu "Schwester". - wykonać przykrycie dachowe otwartego trzonu nadszymbia, opracować i wdrożyć nowy program użytkowy d. nadszymbia - odbudować elewacje nadszymbia, magazynów nr 1-4, przywracając im formę z pocz. XX w. Remont elewacji prowadzić w oparciu o projekty akceptowane przez PSOZ - nie dzielić obiektów zespołu pomiędzy różnych właścicieli, - uporządkować teren i ogrodzenia, zlikwidować wtórną zabudowę a wszelkie prace budowlane na terenie, remontowe, konserwacyjne (także we wnętrzach budynków) prowadzić pod nadzorem Woj. Konserwatora Zabytków.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- Orzeczenia techniczne o stanie technicznym budynków magazynowych nr 1-4, opracowane w 1988 r., w: "Bimex", Wałbrzych, ul. B. Chrobrego 51
- Inwentaryzacje architektoniczno-budowlane budynków magazynowych nr 1-4, wykonane w 1988 r., w: tamże.

22. Bibliografia

- S. Januszewski, T. Szpineter, J. Dobesz, Zabytki techniki w górnictwie Zagłębia Dolnośląskiego, w: Raporty Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, mnps., cz. I-III,
- S. Januszewski, Zabytki techniki Dolnego Śląska, Warszawa 1988,
- Zabytki techniki górniczej Zagłębia Dolnośląskiego, pod red. Stanisława Januszewskiego, Wałbrzych 1988

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Fotografie nadszybia i innych obiektów zespołu szybu "Schwester" wykonane w 1979/80 r. i w 1986 r., w: zbiory Inst. Hist. Arch., Szt. i Techniki Polit. Wrocl.

24. Uwagi różne

patrz: karty ewidencyjne - Dawna maszynownia (magazyn 3), Maszynownia (magazyn 2), Dawna cechownia (magazyn 1), Dawna łaźnia (magazyn 4), Nadszybie szybu "Schwester", Dawna portiernia i markownia szybu. (brah)

25. Opracował

tekst dr Stanisław Januszewski 10 listopad 1993
plany, rysunki mgr inż. arch. Anna Broniewska , wrzesień-październik 1993
zdjęcia fotogr. dr Stanisław Januszewski, wrzesień-październik 1993
miejsce przechowywania negatywów BSIDZT S. Januszewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)**27. Załączniki**

Nr 1 - dokumentacja fotograficzna

1. Miejscowość

WAŁBRZYCH

2. Obiekt

ZESPÓŁ SZYBU "SCHWESTER"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna obiektów zespołu

1. Bud. pierwszej maszynowni z 1890 r.
(ob. magazyn nr 3, neg. 200/361/2)
2. Nadszybie i druga maszynownia z 1907 r.
(ob. magazyn nr 2, neg. ze zbiorów IHAST)
Verte!
3. Dawna cechownia (ob. magazyn nr 1,
neg. 200/515/4)
4. Tzw. druga maszynownia (magazyn nr 2,
neg. 200/518/3)
5. Żelbetowa konstrukcja dachu w tzw.
drugiej maszynowni z 1907 r. (neg. 200/515/1)
6. Dawna łaźnia (ob. magazyn nr 4, neg. 200/520/1)

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10 listopada 1993

Miejsce przechowywania negatywów

RSIN 71 S Januszewski

